

Dr. MILAN REŠETAR: SLIKE STAROGA DUBROVNIKA

Slikâ staroga Dubrovnika, to jest iz vremena republike dubrovačke (do početka g. 1808.), imamo nekoliko, ali meĝu njima je vrlo malo autentičnih, to jest koje su crtane baš prema Dubrovniku kakav je bio u vrijeme iz kojega je sama slika. Ja ću ovdje iznijeti, a u koliko treba i razjasniti neke slike iz moje zbirke, u kojoj mislim da se nalaze sve važnije, a u koliko je meni poznato, i većina slikâ iz toga vremena. Najstarija je slika (br. 1) iz g. 1481., te je godine naime izdano u Augsburg-u Rolevinkovo

1. Slika Dubrovnika godine 1481.

djelo »Fasciculus temporum«, pa tu u 9. knjizi pod g. 458 nalazimo nekoliko riječi o Dubrovniku i ovu malu sliku (8,2×6,4 cm) rezanu u drvu; za nju se odmah vidi da ju je crtao ko nije Dubrovnika nikada ni vidio, ili, ako ga je vidio, upamtio je samo da je utvrĝjen grad pri moru; u tekstu se pak samo kaŝe da grad ima krasne javne i privatne zgrade, lagje i vrlo dobru luku, koja se lancem zatvara. To je tačno, istina je da se je i luka (noću) zatvarala lancem (koji se na slici vidi) što se je razapinjao s jedne do druge strane ulaza u luku, tako da poveće lagje nijesu mogle preko njega, ali inače sve je iz glave crtano — i bedemi, i zgrade, i onaj uski kanal koji iz otvorenoga mora vodi u luku, a kojega nema, niti ga je ikad bilo; to je dakle sasvim idealna slika. Sasvim drukčija je druga slika iz kraja XV. vijeka: ona se nalazi na pozlaćenom srebrnom kipu sv. Vlaha (br. 2), koji se čuva u svećevnoj crkvi a jedini je predmet što se je sačuvao iz stare crkve sv. Vlaha kada je g. 1706. sasvim izgorjela. Taj je kip visok

2. Kip sv. Vlaha iz XIII. vijeka.

68.4 cm, a svetac, kako se u Dubrovniku obično predstavljao, drži ljevicom uz prsi sliku grada, i to baš sliku grada Dubrovnika a ne kakvu idealnu sliku. Ta je slika (br. 3) dosta velika (14.4×13.6 cm), tako da se na njoj dobro vidi razmještaj i razdioba grada, pa glavnije zgrade, i po tome možemo sasvim sigurno kazati da je slika izrađena od nekoga što je dobro poznao Dubrovnik, po svoj prilici od nekog dubrovačkog zlatara. Još je važnije što možemo sasvim sigurno kazati i iz kojega je vremena: sam kip svečev je, po sudu vještaka, iz dosta starijeg vremena, ali slika grada dodana je (kao i drugi neki dijelovi, na pr. mitra itd.) g. 1481.—1485, ili je barem u to vrijeme izrađena: ne može biti prije g. 1481., jer se na njoj vidi zvonik sa satom (13)¹, koji je sagrađen te godine, a niti poslije g. 1485., jer trgjava sv. Ivana (18) ima sasvim drugi oblik negoli ga je dobila g. 1485. i zadržala do našega vremena. Imamo dakle tu posla s autentičnom

¹) Brojevi u zagradama, što su uz neke zgrade na slici br. 3, dodani su dabome kasnije za reprodukciju.

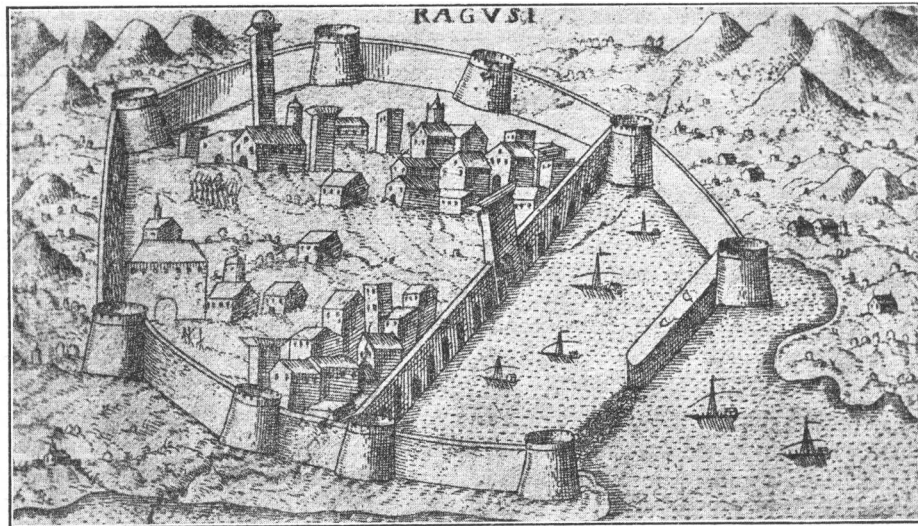

3. Slika grada iz g. 1481.—1485. na kipu sv. Vlaha (isp. predašnju sliku).

slikom iz kraja XV. vijeka, dakle davno prije velike trešnje od g. 1667. koja je dobrim dijelom porušila Dubrovnik, tako da su mnoge sadašnje zgrade, i javne i privatne, tek nastale poslije te udesne godine i time dale Dubrovniku od česti sasvim drugi spoljašnji vid. Ali baš po ovoj slici najljepše se vidi da je već krajem XV. vijeka Dubrovnik u glavnome izgledao kao danas. Na slici se vidi samo grad dokle je opasan svojim bedemima, nema dakle predgradjâ, niti trgjave sv. Lovrijenca nedaleko vrata od Pila, pa ni trgjave »Leverina« pred vratima od Ploča. Što se pak tiče samoga grada, njegova je slika u toliko umanjena što je, zbog malog raspoloživog prostora, na njoj nekoliko ulica manje negoli ih je sada i negoli ih je bilo već u XV. vijeku: sa središnje i glavne ulice »Place«, što

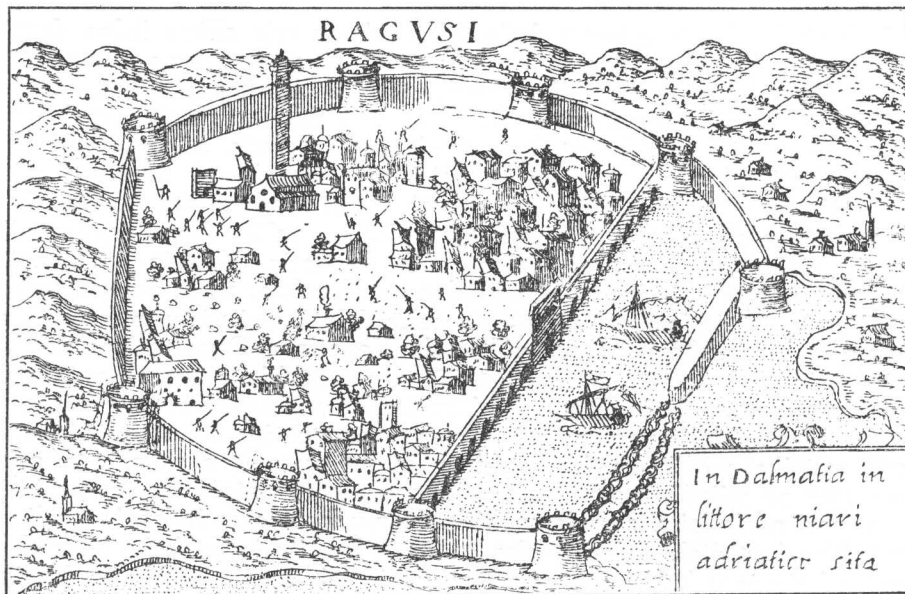
ravno ide od zapadnih vrata do istočnih te dijeli grad na dvije polovice, na slici ide na sjever samo 8 ulica a na jug samo 7, dok ih ustinu ide po 14 na obje strane. Inače glavnije su zgrade na svojem mjestu: u sjevernoj polovici kula Minčeta (1), crkva sv. Franja (2) s franjevačkim manastirom i njegovim vrtom za njom, crkva sv. Jakoba na Pelinama (12) i sv. Dominika (16), a na južnoj polovici Onofrijeva česma (5), negdašnji manastir sv. Klare (4) a pozniji arsenal, pa crkva sv. Vlaha (10) a pred njom Orlandov stup (8) s dubrovačkim barjakom (9), zatim zvonik sa satom (13), kneževski »Dvor« (14) i stolna crkva (11) — nekad »Gospogja« a sada »Gospa« — i manastir sv. Marije (6) — sadašnja vojnička bolnica; desno od Dvora je luka (15) zatvorena lancem (17), koji ide od jedne sjeverne kule do kule sv. Ivana (18). Vide se napokon i dvije zgrade koje je porušila trešnja g. 1667.: u sredini Place crkva sv. Petra, Lovrijenca i Andrije (7), po kojoj se još dandanas zove »Petilovrijenci« ulica što ide uz kuću koja je na njenom mjestu kasnije podignuta, pa u jugozapadnom uglu manastir sv. Tome (3), koji je do danas ostao porušen. Ne vide se naprotiv druge dvije zgrade koje su u to doba bile a igrale su važnu ulogu u javnom životu — »Luža« pred sv. Vlahom, gdje su se vlastela sakupljala na razgovor i na igre, koju je porušila velika trešnja te je tek g. 1707. razvaljena, da se dobije više prostora za novu crkvu sv. Vlaha, i lijepa krstionica zapadno od »Gospe«, koju je takogjer poštedjela trešnja, ali nije barbarluk austrijske vlade, koja ju je g. 1830 porušila; ne vide se dabome ni neke zgrade što su postale poslije kraja XV. vijeka, tako n. pr. crkva sv. Spasa lijevo od crkve sv. Franja (2), »Divona« (carinarnica) lijevo od zvonika sa satom (13), mjesto koje je mala obična zgrada, isusovačka crkva itd. Naravski slika je odviše malena a da bi se mogla razabirati i arhitektura pojedinih zgrada, ali neće biti samo onako nacrtano što crkva sv. Franja ima vrlo šiljast zvonik (dok je od poslije trešnje kusast) i što »Dvor« ima s desne strane šiljasto k kube nad lukom (čega dandanas nema).

Iz kraja XVI. vijeka imam dvije slike koje su vrlo slične jedna drugoj pa nema sumnje da je jedna izrađena po drugoj, samo što ne mogu sigurno kazati koja je original a koja je kopija; inače ni jedna ni druga — osim natpisa »RAGVSI« — nemaju s Dubrovnikom nikakva posla, jer bi isto tako to mogla biti slika kojeg drugog primorskog grada. A opet je interesantno vidjeti kako su u to doba crtači i knjižari naivnom bezobraznošću izrađivali i prodavali »vjerne« slike svakojakih gradova na svijetu. Prva vrlo primitivna slika, rezana u drvu, 16.5×9.5 cm velika (br. 4), najkasnije je iz g. 1598., jer se nalazi u djelu »G. Rosaccio, Viaggio da Venetia a Costantinopoli« koje je te godine izdano u Mlecima, ali je po svoj prilici nešto starija, jer je ima već djelo »Raccolta de' disegni di tutte le città, et fortezze di mare che sono nel viggio da Venetia a Constantinopoli«, za koje se uzimlje da je izdano oko g. 1580, — a može bit i samo starije izdanje onoga prvoga djela! Druga je slika (br. 5) vrlo slična onoj prvoj, te se od nje samo u detalju razlikuje, ima na pr. mnogo više onih tako djetinski crtanih vojnika s onim dugim kopljima (ili puškama?), a osim toga, osim imena gore po srijedi, ima u donjem desnom kutu natpis »In Dalmatia in littore mari adriatici sita«; njemački knjižar u koga sam je kupio tvrdi da je iz talijanskog djela izdanog oko g. 1590. Sasvim je drukčija slika Dubrovnika koju je u bakru rezao poznati švajcarski umjetnik Matija Merian (1593.—1650.); on je izradio vrlo mnogo geografskih karata i slika gradova, koje se odlikuju finim crtežom i vrlo dobrom perspektivom. Njegova slika

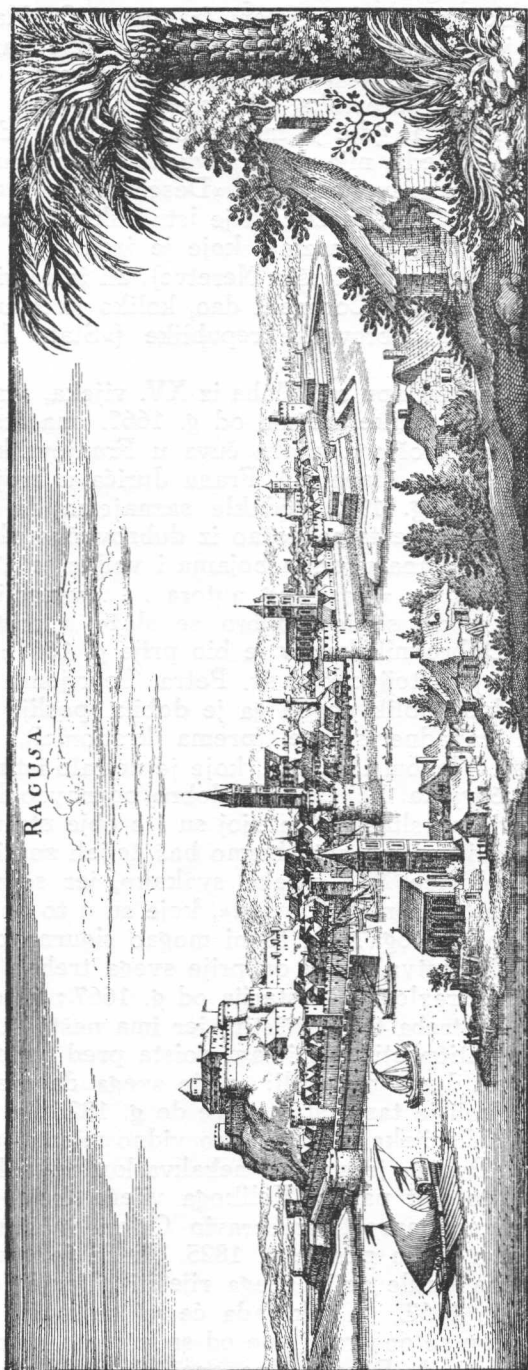

4. Slika Dubrovnika oko g. 1580.

Dubrovnika izdana je prvi put u djelu J. L. Gottfridt-a »Archontologia cosmica« (Frankfurt 1638.), pa je i ona vrlo lijepa a velika 33.3×11.5 cm (br. 6), ali ni ona ne predstavlja nikako Dubrovnik, nego je opet samo onako iz glave crtana, a interesantno je da je Merian u samoj sredini grada među obje ponajviše i ponajljepše crkve nacrtao i, doista nešto nižu i manju, muslimansku džamiju sa svojom vitkom munarom. Ta se je slika pak više puta

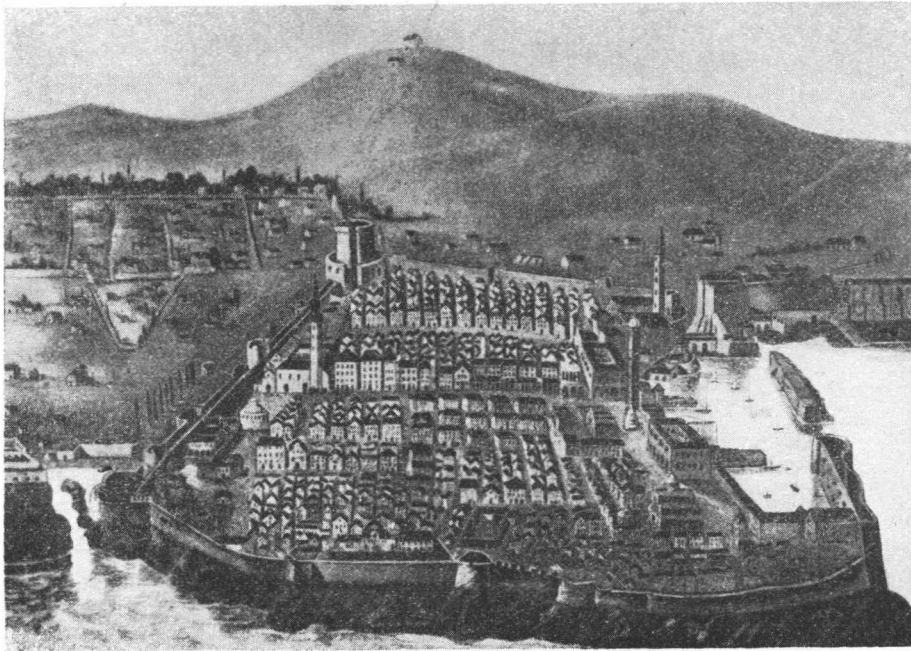
5. Slika Dubrovnika oko g. 1590.

6. Slika Dubrovnik iz g. 1638.

nanovo izdavala u novijim izdanjima, a i precrtavala se u mlađim djelima, ponajviše u raznim »Topografijama« s opisom i slikama raznih zemalja i gradova. Naročito pak ističem da i učeni franjevac O. Marko Coronelli (1650.—1718.), koji je poznat kao historičar, geograf i kartograf, pa je izdao, kao i Merian, mnogo (oko 400) geografskih karata i slika gradova, takogjer je davao sliku Dubrovnika, ali, premda je sam bio Mlečić a ponajviše i živio u Mlecima, gdje je mogao od stotina ljudi lako saznati kako Dubrovnik zbilja izgleda, nije dao kakvu novu njegovu sliku nego je kopirao Merianovu, tako u svojem djelu »Description... de la Morée«, što ga je sam izdao g. 1687. u Parizu; tu je istu sliku Coronelli kopirao i u drugom svojem djelu »La Dalmazia«, koje je izdano ne prije g. 1694. (jer se ta godina spominje na karti ušća Neretve), ali je to više skica nego li prava slika; u tome je djelu Coronelli dao, koliko ja znam, i najstariju posebnu geografsku kartu dubrovačke republike (»Stato di Ragusi«, na 60.6×44.7 cm).

Ali poslije one slike na kipu sv. Vlaha iz XV. vijeka, svakako najbolja je slika iz vremena prije velike trešnje od g. 1667. ona što se u sasvim mladoj kopiji iz sredine prošloga vijeka čuva u Franjevačkom manastiru u Dubrovniku; o njoj imamo članak O. Frana Jurića u broju 6—8 »Lista dubrovačke biskupije« za g. 1922., odakle saznajemo da je original u privatnoj kući u Visu, a da je tamo došao iz dubrovačke vlasteoske kuće Sarakovićâ; slika je naslikana uljanim bojama i velika je 170×115 cm, a po sudu vještaka radnja je »klasičnog autora... venecijanske škole«; kopija (br. 7), osim nekih sitnica, dobro se slaže s originalom. Slika svakako predstavlja Dubrovnik kakav je bio prije g. 1667.: dosta je spomenuti da na »Placi« još stoji crkva sv. Petra, Lovrijenca i Andrije, a stolna crkva ima drukčiji oblik negoli ga je dobila poslije te godine, s glavnim vratima sa zapadne strane (prema krstionici), dok su sada s istočne; ima pred sv. Vlahom i »Luža«, koje je nestalo istina tek g. 1707. I ova je slika posao čovjeka, koji je vrlo dobro poznao Dubrovnik, jer je to zbilja njegova vjerna slika — na njoj su i s obje strane »Place« po 14 ulica, kako što je u istini, pa zato bismo baš željeli znati kada je izrađena. Poslije prve polovice XVI. vijeka svakako, jer se na njoj vide i crkva sv. Spasa i nova (sadašnja) »Divona«, koje su u to doba sagrađjene, ali koliko vremena poslije toga? Na to bi mogao sigurno odgovoriti koji stručnjak u historiji slikarstva, te bi on prije svega trebao da reče može li ova slika iz tehničkih razloga biti starija od g. 1667.; a to je pitanje za koje se meni čini da ga treba tek raščistiti, jer ima nešto što me tjera da sumnjam o njenoj autentičnosti. Ja imam doista pred sobom samo malu reprodukciju kopije, ali dvoje me čudi: prije svega da pred sv. Vlahom nema Orlandov stup, koji je tamo stajao sve do g. 1825., a koji sa svojim barjakom na kipu iz XV. vijeka uzimlje tako vidno mjesto, a drugo što se lijevo od kneževskog »Dvora« jedva vidi nekakva kućica, dok bi tu trebala da bude »Vijećnica«, to jest palača Velikoga vijeća, koja je izgorjela g. 1816. Je li dakle slikar naprosto zaboravio Orlandov stup, ili ga nije naslikao, jer je on sam radio poslije g. 1825. kada je stupa nestalo sa svojega mjesta?! Treba dakle prije svega riješiti pitanje je li ova slika izrađena zbilja prije g. 1667., a tek tada će joj se moći vjerovati da odgovara istini i ono čim se ona razlikuje od sadašnjega stanja, na pr. ona palača s trijemom lijevo od »Divone«, pa onaj niz niskih kuća baš od te palače do crkve sv. Petra, Lovrijenca i Andrije. Svakako O. Jurić ima

7. Dubrovnik prije 1667. (u franjevačkom manastiru u Dubrovniku.)

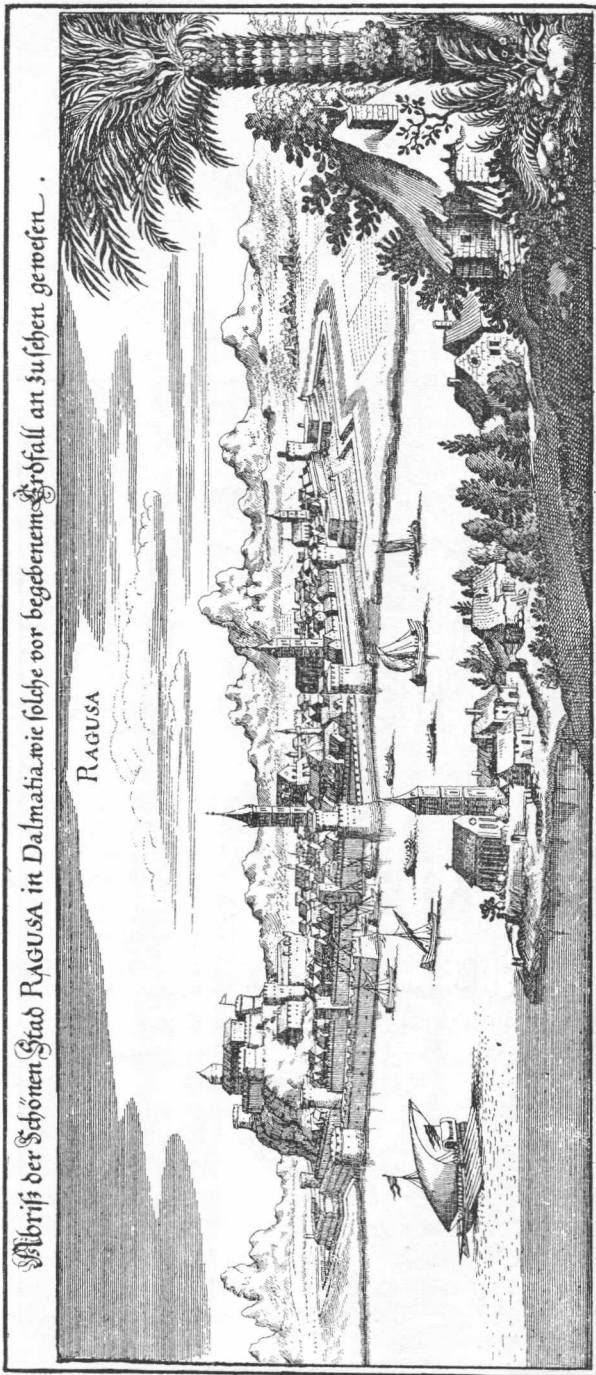
pravo da ova slika nije kopija sa triptiha koji je na oltaru lijevo od glavnoga oltara u Dominikanskoj crkvi; taj je triptih slikan na drvu i prikazuje na srednjemu polju Bogorodicu gdje sjedi na prijestolu a pod njom mjesec i angjele, na desnom polju sv. Tomu i sv. Augustina a na lijevom sv. Pavla i sv. Vlaha. Za nas je osobito važan ovaj posljednji, jer on drži objema rukama pred sobom grad Dubrovnik (br. 8), a po mišljenju vještaka slika je iz druge polovice XV. vijeka, šta više pok. prof. Dvoržak u Beču, koji je sigurno mogao u ovakovim pitanjima temeljito suditi, ustvrdio mi je sasvim odlučno da je to rad onoga istoga dubrovačkoga slikara Nikole koji je mjeseca februara g. 1517. dovršio triptih u crkvi na Dančama.²⁾ O samoj slici grada teško je što kazati na temelju male fotografije, ali jedno je sigurno: zvonik sa satom kod vrata od Ploča, koji je građen g. 1481. već je tu, ali i kula sv. Ivana lijevo od luke ima svoj stariji oblik iz vremena prije g. 1485., tako da bi trebalo reći da je i ova slika, kao i ona na srebrnom kipu sv. Vlaha (br. 1), postala među g. 1481.—1485., pa zato treba pitati ne stoje li one u kakvoj vezi među sobom, što će se moći ustanoviti kad vještaci isporede obje slike; tom prilikom bi trebalo proučiti još jednu sliku sv. Vlaha s gradom, naime onu u biblioteci dubrovačke gimnazije, koja je možda takogjer iz starijega vremena; na slaboj fotografiji što od nje imam malo se što vidi.

²⁾ Što Appendini (Notizie II, 208) o njemu priča, sasvim je netačno. Po istraživanju pok. Dra K. Kovača sada znamo da se je taj slikar zvao Nikola Božidarević i bio sin Božidara Vlatkovića, koji je takogjer bio slikar, a da je stupio u zanat g. 1476 (v. Vijesnik za histor. i arheol. dalmat. XLV, 21—22).

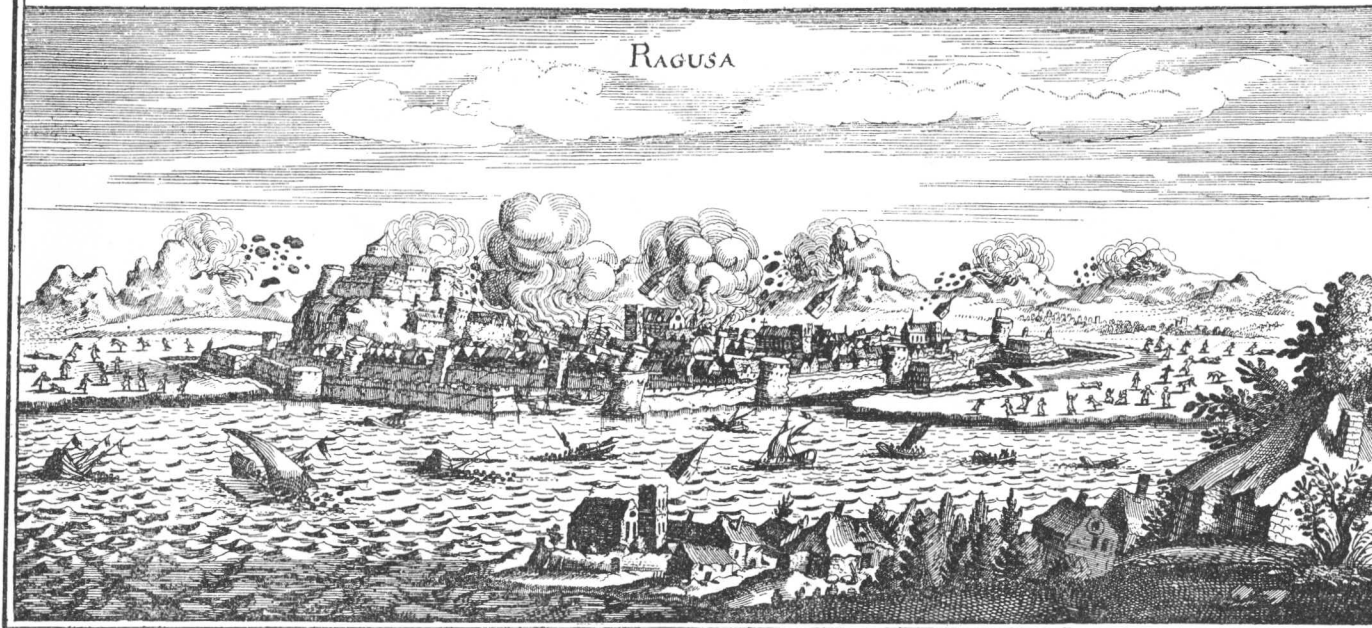
8. Lijevi dio triptiha Nikole Božidarevića.

Katastrofa od g. 1667. iznijela je Dubrovnik na tužan glas u cijeloj Evropi, pa o njoj ima cijela mala literatura: iz same g. 1667. ja imam u svojoj biblioteci 5 talijanskih izvještaja, 2 njemačka, po 1 engleski i holandski, ali znam još za 1 njemački i 1 francuski, a iz g. 1669. imam 1 latinski; nego je bilo više toga što je tek docnije izdavano na svijet, naročito u naše vrijeme. Pa su se našli i umjetnici koji su izradili slike te velike trešnje; obje su dvostruke te prikazuju Dubrovnik kakav je bio prije trešnje i kakav za vrijeme same trešnje: prva, rezana u bakru, po svojoj prilici uzeta iz koje poznije Merianove »Topografije«, jer u donjoj polovici

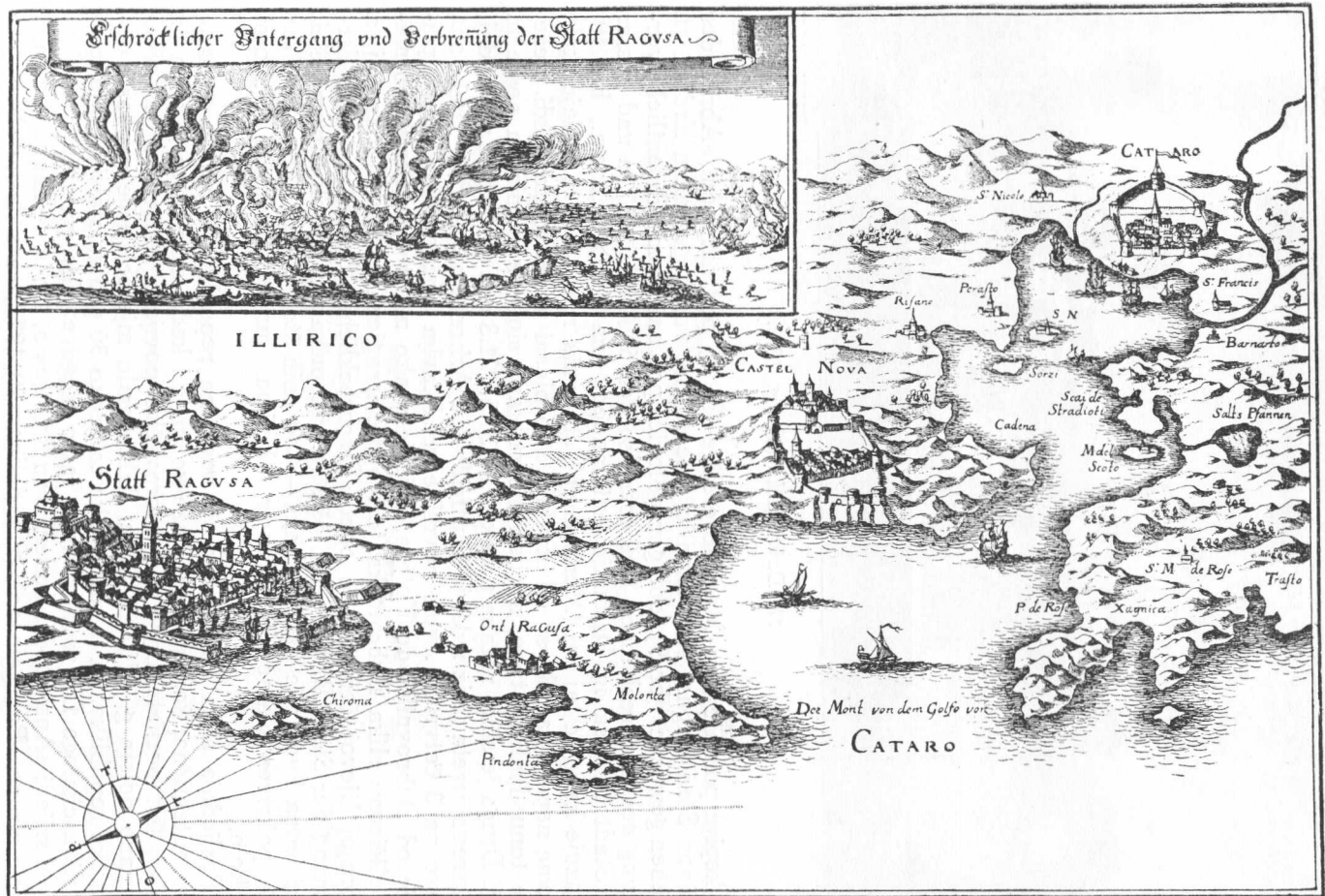

9. Dubrovnik kakav je bio prije trešnje.

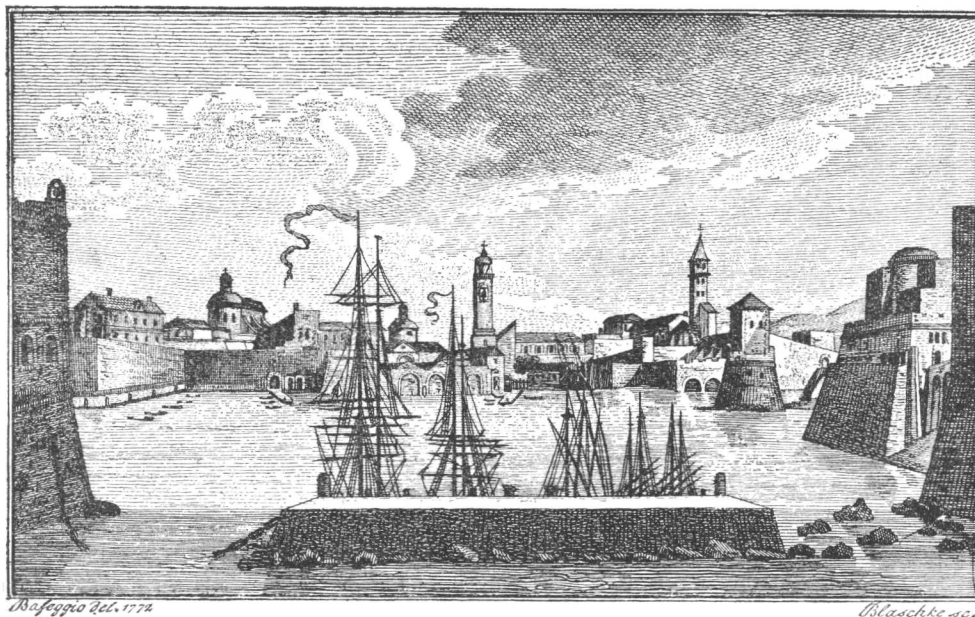
Eigentliche vorstellung des erschrecklichen Erdbebens so den 6ten April. j 1667. in und außser der Stadt RAGUSA
in Dalmatia entstanden.

10. Velika trešnja od g. 1667.

11. Dubrovnik i Boka Kotorska; u vrhu lijevo slika trešnje, iz g. 1759.

12. Dubrovačka luka g. 1772.

ima kopiju poznate nam Merianove slike (br. 6) pod natpisom »Abriss der Schönen Stad Ragusa in Dalmatia, wie solche vor begebenem Erdfall an zu sehen gewesen« (br. 9), dok gor. polovica pod natpisom »Eigentliche vorstellung des erschrecklichen Erdbebens so den 6. April. 1667 in und ausser der Stadt Ragusa in Dalmatia entstanden« (na 34.3×17.2 cm., br. 10) prikazuje kako se taj isti (Merianov!) Dubrovnik ruši — kuće padaju, kule se lome napola kao da su od stakla, vatra bjesni usred grada, ljudi bježe, lagje tonu, ljudi se tope, a cijeli niz vulkana siplje kamenje na nesrećni grad! Druga je slika rezana u bakru na 31.5×21.3 cm. (br. 11), i po tvrdnji knjižarevoj uzeta je iz izdanja Gottfridt-ove Arhontologije od g. 1759.; ona upravo na 3 četvrtine svoje površine predstavlja južnodalmatinsko primorje od Dubrovnika do Kotora, gdje je svako mjesto predstavljeno malom sličicom; slika Dubrovnika je i ovdje izrađena prema Merianovoj, a u gornjoj lijevoj četvrtini je opet »Erschröcklicher Untergang und Verbrennung der Stadt RAGUSA«, još strašnije prikazano negoli u prvoj slici, jer ni jedna kuća nije ostala čitava — od onih što se vide, jer je veći dio grada pokriven plamenom i dimom, kojima junački pomažu vulkani unaokolo.

Posljednja slika Dubrovnika iz vremena republike u isto je vrijeme i prva autentična, koja pošteno kaže ko ju je i kada izradio; to je slika uz natpisni list poznate Engelove dubrovačke povijesti. Engelovo je djelo štampano doista g. 1807. u Beču, dakle malo mjeseci prije propasti dubrovačke republike, ali je sama slika za preko 30 godina starija; to upravo nije slika cijeloga Dubrovnika nego samo njegove luke, pa zato pod njom piše po srijedi »Ansicht des Hafens von Ragusa« a, što je za nas još važnije, s lijeve strane »Baseggio del. (t. j. delinéavit) 1772.« a s desne »Blaschke sc. (t. j. sculpsit)«, po čemu znamo da ju je crtao g. 1772. neki Baseggio (to

je ime jedne istarske porodice); slika je na drvu s 12.9×7.9 cm, dosta vješto crtana, a svakako po prirodi (br. 12), pa zato se moraju uzeti u obzir neke stvari kojih u drugoj polovici prošloga vijeka nije više bilo, na pr. lanac što zatvara ulaz u luku, zvono na vrhu kule sv. Ivana, mala zgrada s četvora vrata desno vratima »od Ponte« itd. — To su dakle meni poznate slike staroga Dubrovnika, ali sam uvjeren, da će se još gdje-koja naći, pa je baš svrha ovoga člancića da svrati pažnju i na tu stranu naše narodne starine.

Résumé. Dans cet article le prof. M. Rešetar (membre de l'Académie Yougoslave) publie douze anciennes vues de la ville de Raguse; elles sont pour la plupart l'oeuvre de personnes qui n'ont jamais vu Raguse. Ainsi la plus ancienne empruntée à un livre allemand de l'an 1481 (N. 1) et puis les deux autres (N. 10 et 11) qui représentent d'une manière très-naïve le terrible tremblement de terre de 1667, qui avait détruit presque toute la ville. Le N. 3 au contraire est authentique; il a été ajouté dans les années 1481—1485 à la statuette d'argent du XIII. siècle de Saint Blaise, le protecteur de Raguse, de même le N. 8 sur le tableau d'un peintre de Raguse de la fin du XV. et du commencement du XVI. siècle. Le N. 7 est évidemment aussi l'oeuvre d'un artiste raguséen; il représente la ville telle qu'elle était avant la catastrophe de 1667, bien qu'il ne soit pas sûr si le tableau soit antérieur à cette année là.